

megvásárolt kalendárium ily módon nemcsak régi magyar gyűjteményünk értékes gyarapodása, hanem a 17. századi magyar bibliofília több szempontból is figyelmet érdemlő emléke.

Az *Uy Calendarium* címmel közreadott kötet (RMK. I. 666a) két főrészből, naptárból és prognosztikonból áll. A naptár a B ív 6. levelének rektóján fejeződik be. Ugyanezen levél verzóján a köpölyözés és fürödésről szóló rövid fejezet, majd a B ív 7—8. levelén GELBHAAR nyomdásznak ESTERHÁZY Miklós nádorhoz intézett ajánlása olvasható. Ezt követi a *Prognosticum astrologicum*, majd a *Sokadalmok* című szokásos vásárjegyzék. A kötetet lezáró *Appendix* néhány magyar történelmi eseményt sorol fel „emlékezetül”, amit a *Rövid meghírása az egek kerekességének, s' a raytok lévő plánétáknak, avagy buydosó czillagoknak* című fejezet követ.

A kis kötet szövege meglehetősen eltér a 17. század első felében magyarországi nyomdáknak kiadott kalendáriumok szövegétől. Ez utóbbiak ugyanis is szokásos asztrológiai, mezőgazdasági és a betegségekre vonatkozó népszerű tudnivalókon kívül a legegyszerűbb olvasók tájékozódására és történelmi tudatuk formálására a magyar történelem fontosabb eseményeiről is áttekintést nyújtanak. A magyarországi nyomdatulajdonosok közül különösen a kolozsvári és a lőcsei könyvnyomtatók ismerték fel korán, hogy az évenként nagy példányszámban eladható kalendárium a népszerűsítő ismeretterjesztés egyik leghatásosabb eszköze. A lőcsei BREWER-nyomda 1638. évi kalendárium (RMK. I. 681b) például új lapon, gondosan szedett címmel kezdődő 24 lapos *Chronicát* közöl, amely különösen részletesen sorolja fel az utolsó évszázadok nevezetesebb magyar történelmi eseményeit (F. D₅—E₈). Hasonló tartalmú *Rövid Chronica* című fejezettel jelent meg a bártfai KLÖSZ-nyomda 1639. évi kalendárium, de ebben csupán 18 lapra terjed a történelmi adatok felsorolása (RMK. I. 686a. F. B₇—C₈). A nagyjából azonos méretű 1643. évi SZENCZI KERTÉSZ Ábrahám-féle váradi kalendárium 22 lapos *Magyar Chronicát* tartalmaz (RMK. I. 750, F. C₇—E₁), míg a negyedretű — tehát az előzőknél laponként mintegy négyszer annyi szöveget közreadó — 1658. évi nagyszombati kalendáriumban 10 lapot foglal el a *Rövid krónika* című történelmi áttekintés (RMK. I. 931. F. E₄—F₅).

A 17. század első felében magyarországi nyomdáknak megjelentek olyan kalendáriumok is, amelyek krónika című fejezetet nem tartalmaznak, viszont Magyarországra és a szomszédos tartományokra vonatkozó politikai-gazdasági jellegű jóvendöléseket közölnek. FARKAS Imre csepregi nyomdász 1635. évi kalendáriumának *Nemely tartományoknak állapotokról* című fejezete Magyarországról, Csehországról, Morvaországról, Ausztriáról és Sziléziáról publikál jóvendölést (RMK. I. 641). A krakkói Nicolaus ZORAWSKY összeállításában Tejfalun kiadott 1638. évi kalendáriumban ugyanez a fejezet előbb a nagy és kisebb Lengyelországra, majd a Magyarországra és a fent említett egyéb tartományokra vonatkozó jóvendöléseket közli (RMK. I. 685). Ezt a sorrendet követi az ugyancsak krakkói eredeti után készült 1629. évi pápai kalendárium megfelelő szövege (RMK. I. 585). A két utóbbi kalendárium egyébként magyar történelmi áttekintést is közread, de nem önálló fejezetként, hanem a naptárban, a lapok alján folytatólagosan szedve.

A magyar vonatkozású szövegrészeket szempontjából új típust képvisel az 1624. évi debreceni kalendárium, amely az *Egy-néhány országokról és tartományokról* szóló fejezetén kívül 11 lapos *Rövid Chronicát* is tartalmaz (RMK. I. 535a. F. D₃—D₈). Lényegében ehhez a típushoz tartozik az 1631. évi kassai kalendá-

JANUARIUS Bodog Gz.

¶ Es mikor el töltek volna az 8. napok, Luc. 2.

1	Ci	A. Kis Karat'ion	alhatatlan
2	si	b Sz. Istvan olt.	szep idő
¶ Az Istennek Angyala megjelenik, Matth. 1.			
3	o	C. Sz. Iános olt.	
4	la	d Aprofzenteo.	*
5	nns	e Simeon	nap 10. sz. s.
6	E	f Vízkereszt	nap kelet 7. o.
7	pi	g Isidorus	5. orakor.
8	si	a Erhardus	
9	pi	b Epiphanius	
¶ Mikor Iesus 18. Egeszseendő volt, Luc. 2. c.			
10	pau	C. Remet' Pal.	*
11	di	d Higinus	szecles
12	cat	e Eusestos	
13	oc	f Hilaris	
14	Fe	g Felix	hűség szél
15	li	a Paul Eremitian.	9. orak. v.
16	Mar	b Marcellinus	Böjt 1. h. s.

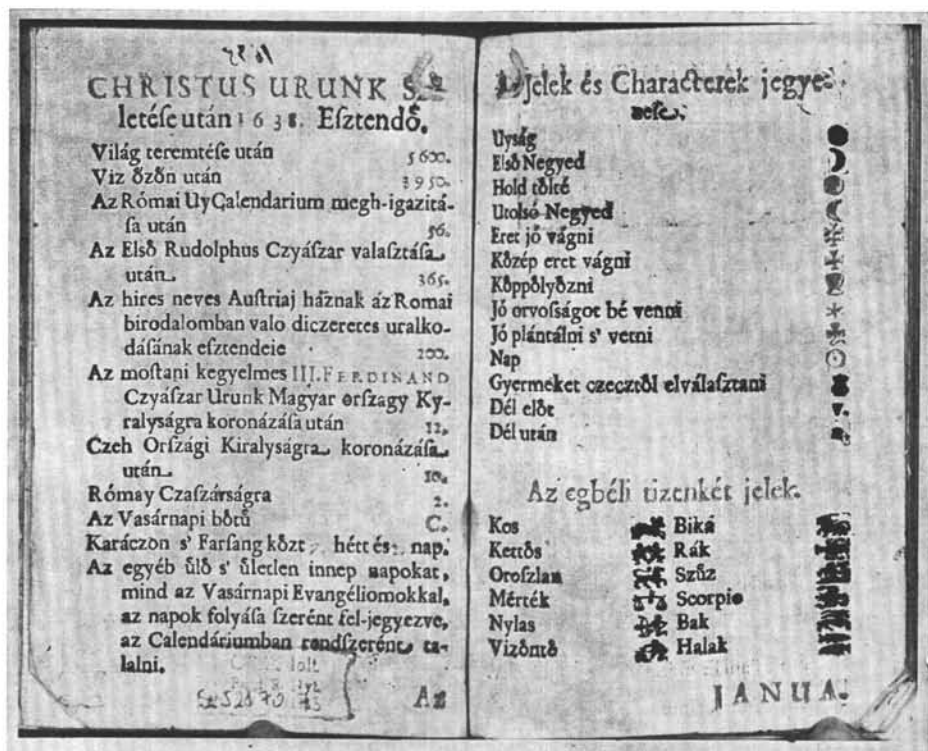
Handwritten note in Latin script:
 Anno Dni 1638. Januarij 9. d. ...
 ...

Ismeretlen 1638. évi magyar kalendárium

rium, amely 23 lapos *Magyar Krónikát*, valamint Magyarországra és Erdélyre vonatkozó jóvendölést közöl (RMK. I. 599b. F. D₂–E₈).

Mint hogy a régi magyar kalendáriumok eltérő formátumban jelentek meg, művelődéstörténeti érdekű szövegrészleteik összehasonlítása csupán a lapszámok alapján nem nyújt reális képet. Még hozzávetőleges számítás alapján is többet mond az a tény, hogy a lőcsei kalendárium (RMK. I. 681b) krónikája mintegy 250, az említett kassai kalendárium (RMK. I. 599b) azonos fejezete pedig több mint 300 eseményt sorol fel. Ezekhez a krónikákhoz nem is hasonlítható az 1638. évi GELBHAAR-féle magyar kalendárium történeti adatközlése, amely a D₃ levél verzóján csupán a magyarok első bejövéséről, ATILA királlyá tételéről, a magyarok második bejövéséről, SZENT ISTVÁN megkoronázásáról és uralkodási éveiről, a kereszténység felvételéről, valamint MÁTYÁS király haláláról számol be (RMK. I. 666a).

A GELBHAAR-féle kalendárium szokatlanul gyér magyar vonatkozású szövege elsősorban azzal volna magyarázható, hogy e művet nem magyar szerző, hanem a krakkói akadémia geometriai és asztrológiai professzora, Jan TOŃSKI állította össze. Csakhogy a lényegesen részletesebb történeti áttekintést nyújtó magyar kalendáriumok többsége sem magyar szerzőtől származik. Összeállítóik Andreas ARGOLUS (RMK. I. 931), Jan BANDORKOWICZ (RMK. I. 641), Martin

Ismeretlen 1638. évi magyar kalendárium

HELLWIG (RMK. I. 535a), David HERLICIUS (RMK. I. 555, 599b), Alexander MILEIUS (RMK. I. 585), Nicolaus ZORAWSKY (RMK. I. 685), valamint a késmárki születésű neves matematikus, FRÖLICH Dávid (RMK. I. 681b, 686a, 750).¹ Kalendáriumaink szerzői tehát általában külföldi, többnyire krakkói matematikusok, akik ugyanúgy nem voltak járatosak a magyar történelemben, mint Jan TOŒSKI. Ennek ellenére nemcsak a magyarországi származású és iskolázottságú FRÖLICH Dávid kalendáriumaiban, hanem az említett külföldi szerzők prognosztikonjaiban is általában megtalálható a magyar történelmi eseményeket sommázó krónika. Éppen ezért különös, hogy a TOŒSKI-féle GELBHAAR-kiadású magyar kalendáriumból hiányzanak a történelmi összefoglalások (RMK. I. 666a, 688, 724, 736). Minthogy a magyar kalendáriumban is nagyjából ugyanazok az adatok ismétlődnek, hasonló krónikát bármely magyarországi kiadású kalendárium alapján a GELBHAAR nyomda is összeállíthatott volna saját kiadásai számára. Különösen

1. ZINNER, Ernst: *Geschichte und Bibliographie der astronomischen Literatur in Deutschland zur Zeit der Renaissance*. Leipzig, 1941. 431-432, 438. — ESTREICHER, Karl: *Bibliografia Polska*. Tom. XII. Kraków 1891. 354., Tom. XXXI. Kraków 1936. 221. — SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái. III.* Budapest, 1894. 817. h.

Az 1638. évi kalendárium Batthyány Ádám számára készült kötése

könnyen pótolhatta volna az 1638. évi magyar kalendáriumban ezt a hiányosságot a kis kötet fordítója, TÁLLYAI Pál. Ő ugyanis 1628 és 1633 között ISTVÁNYFY Miklós Magyarország történetét fordította magyarra, s NAGY Iván szerint a magyar királyi udvari kancellária szolgálatában állhatott.² Fordítását jelentős munkának tartotta; erre utal legalábbis az a tény, hogy kéziratban fennmaradt művét az ország vezető közéleti személyiségeinek, köztük gróf BATHYÁNY Ádámnak ajánlotta.³

A régi magyar kalendáriumok művelődéstörténeti jellegű szövegrészleteinek kialakításában és formálásában azonban nemcsak e kis művek összeállítói és fordítói, hanem olykor a közreadó nyomdászok is részt vettek. Éppen ezért becsesek például TÓTFALUSI KIS Miklós kalendáriumi, amelyekhez a literátus könyvnyomató évenként újabb megállapításokat írt a háborúról és a békéről szóló fejezetekhez.⁴

Gregor GELBHAAR bécsi nyomdász életére, vállalkozására nem hatottak ki a magyarországi események, s nem kötődött a szomszédos ország múltjához sem. Mégis különös, hogy nem tűnt fel neki más magyar kalendáriumok krónikája, holott néhányat bizonyosan látott közülük. Nyomdája ugyanis több magyar szerzővel állt kapcsolatban s számos magyar nyelvű könyvet adott közre.

Gregor GELBHAAR a 17. század első felében Bécs legnevesebb nyomdászaihoz tartozott. 1615-ben könyvkereskedőként jegyezték be a bécsi egyetem anyakönyvébe, majd a következő évben átvette a Lammsburse-ban levő Bonnoberger-officina vezetését.⁵ Munkásságának elismertségét mutatja, hogy már 1624-ben császári udvari könyvnyomató volt s privilégiumot nyert a híres *Wienerischer Calender* közreadására. Kiadói előjogát azonban bécsi nyomdásztársai nem tartották tiszteletben, s így 1629. április 17-én panaszt terjesztett a bécsi egyetem

2. NAGY Iván: *Istvánffy munkája fordításairól.* = *Századok.* 1869. 283. l.

3. Uo. 286. l.

4. *RMK. I.* 1454, 1471, 1487, 1525, 1542, 1655, valamint a SZABÓ Károly által nem ismert 1697. évi kalendárium. *Magyar Könyvszemle.* 1940. 93. l. (Mikrofilm az Országos Széchényi Könyvtárban RMK. I. 1504a.) — DUKKON Ágnes: *Tótfalusi Kis Miklós művelődéspolitikája.* (Kézirat 63–65. l.)

5. MAYER, Anton: *Wiens Buchdrucker-Geschichte 1482–1882.* Wien, 1883–1887. I. 200–201.

elé a jogtalan kalendárium-kiadások miatt, kérve az egyetem közbelépését. Az 1621. július 18-i rendelet értelmében ugyanis Bécsben csak az egyetem jóváhagyásával lehetett könyvet kinyomtatni.⁶

1640-ben Gregor GELBHAAR egyetemi könyvnyomtatói címet nyert (aulae et Universitatis typographus), s mint általában a vele egyenrangú bécsi könyvnyomtatók, ő is jelentős polgári vagyont mondhatott magáénak.⁷ Kiválóan felszerelt műhelye a legtöbbet termelő bécsi nyomdákhoz tartozott. Vállalkozása hírnevét gondosan kiállított nyomtatványai alapozták meg, majd az a tény is növelte, hogy műhelyében német, latin és olasz műveken kívül számos horvát és magyar munka is napvilágot látott. 1618-ban például VÁSÁRHELYI Gergely két episztolás kötetét adta közre, 1626-ban PÁZMÁNY Péter egyik műve, 1628-ban pedig latin, magyar, cseh és német nyelvű *Dictionarium* jelent meg sajtóján (RMK. I. 477, 478, 552, 574). Magyar kalendáriumai közül a korábbiakat Jan TOŃSKI, a *Krakai Kalendárium* címen közreadott későbbieket (RMK. I. 770, 784, 788) pedig Mikołaj JABŁOŃSKI krakkói matematikus állította össze. Az 1638. évi TOŃSKI-féle kalendárium naptára, metszetei és prognosztikonja egyaránt eltér a JABŁOŃSKI-féle 1646. évi *Krakai Kalendárium* azonos részeitől (RMK. I. 770), de a JABŁOŃSKI-féle kalendárium különböző évi kiadásai (RMK. I. 784, I. 788) sem egyeznek meg pontosan.

Hasonlóképpen kisebb-nagyobb mértékben eltérnek egymástól a TOŃSKI-féle kalendáriumnak a Széchényi Könyvtárban meglevő 1638. és 1639. évi kiadásai. Minthogy az utóbbiból SZABÓ Károly ismert példányt, annak leírását *Régi Magyar Könyvtára* I. kötetében 688. számon közölte.⁸ A most megvásárolt 1638. évi kiadásról sem a hazai RMK-bibliográfiák, sem a bécsi nyomdászattörténeti munkák nem tudtak, így annak leírását most adjuk közre:⁹

Uy // (vörös) CALENDARIUM // (fekete) CHRISTUS // Urunk füzletéfe vtán // (vörös) M.DC.XXXVIII. // (fekete) Elztendőre, // (vörös) Mely az Biffextilis után mafodik, à Deák // (fekete) Cifióval egyyüt. // Az // (vörös) M. TONSKI JANOS, // Krackai Academiába tanito Phil: Do- // (fekete) ctora, s' rendeltetet Geometria s' Aftro-// logia Profeffora irasából, mely Magyar // országi, Auftriai, s' Morvai, &c. Horizon-// ra szolgall. Magyarra forditatot Thal-// lyai Páltól. // (vörös) BECZBEN. // (fekete) Nyomtattatot Gelbhaar Gergely // által. [1637.] 8° 28 számozatlan levél (A—C⁸ D⁴), utolsó levél üres.

A két kalendárium címszövege lényegében abban tér el egymástól, hogy az 1638. évi kiadás megemlíti, hogy a kalendáriumot a *Deák Cisióval* együtt adták közre, és pedig magyarországi, ausztriai és morvai horizonra érvényesen. Az egy évvel későbbi kalendárium (RMK. I. 688) viszont címszövege szerint csak a magyarországi horizonra igazítottatott. Ugyancsak különbözik a két kötet a kalendárium évének meghatározásában. Az 1638-as kiadás az adott naptári évig az alábbi eseményektől eltelt évek számát közli: a világ teremtése, a vízözön, a római új kalendárium megigazítása, I. RUDOLF császár választása, az ausztriai

6. Uo. 371. l.

7. Uo. 355. l.

8. SZABÓ Károly: *Régi Magyar Könyvtár*. I—III. Budapest, 1879—1898.

9. Nem említi e kalendáriumot SZABÓ Károly idézett munkája, SZTRIPSZKY Hiador (*Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár c. munkájának I—II. kötetéhez*. Budapest, 1912.), valamint MAYER idézett bécsi nyomdászattörténete.

ház uralkodásának kezdete, III. FERDINÁND császár magyar királlyá koronázása, csehországi koronázása, valamint római császárrá koronázása. Ezzel szemben az 1639. évi kalendárium (RMK. I. 688) a világ teremtésétől és a vízözöntől számított éveken kívül csupán az első magyar király és a III. FERDINÁND császár magyar királlyá koronázásától eltelt időszak éveit közli.

A két kalendárium naptári részében a legszembetűnőbb eltérés a havi metszeteknél jelentkezik. Az 1638. évi kalendárium (RMK. I. 666a) illusztrációinak mérete 23×59 mm, az egy évvel későbbi kiadás (RMK. I. 688) metszeteié 28×60 mm. Ez utóbbi illusztrációit GELBHAAR nyomdász egyébként több kalendáriumában ismételtelen felhasználta (RMK. I. 710, 724, 736). A két fametszet-sorozat képei kompozícióban is eltérnek egymástól. Az 1638. évi januári illusztráció például a szokásos interieur-jeleneten kívül tájrészletet is ábrázol. A márciusi illusztrációk közül az 1638. évi kalendáriumé áll közelebb a fa- és szőlőgondozást szemléltető hagyományos kompozíciókhoz, mert az 1639. évi kalendárium azonos témájú metszetén a magvető alakja is megjelenik, holott a vetés általában a szeptemberi hónapábrázolások motívuma. A két sorozat további metszetein a hagyományos jelenetek ismétlődnek, de az 1638. évi kalendárium keskenyebb, kisebb képmezőjű illusztrációin általában zsúfoltabb kompozícióban és kezdetlegesebb kivitelben.

Gregor GELBHAAR nemcsak 1638-ban, illetve 1639-ben hozta kalendáriumait különböző metszetekkel forgalomba. A későbbi *Krakai Kalendárium* 1645. évi kiadása ugyanis az eddig említett mindkét fametszet-sorozat hónapábrázolásaitól eltérő, 20×55 mm méretű illusztrációkkal jelent meg. Ezek a kis metszetek mind felépítésükben, mind ábrázolásmódjukban kezdetlegesebbek mindkét fametszet-sorozat illusztrációinál. A betűtípusokkal kitűnően felszerelt GELBHAAR-nyomda úgy látszik nem tartotta fontosnak, hogy rövid életű és népszerű könyveknek szánt magyar kalendáriumait színvonalasabb metszetekkel hozza forgalomba. Ezzel magyarázható, hogy több 16. századi magyarországi nyomdában megjelent kalendáriumaink művészibb kompozíciójú munkaábrázolásokkal kerültek az olvasók elé, mint a GELBHAAR-kalendáriumok metszetei. Kiragadott példaként elég a nagyszombati nyomdában első ízben 1579-ben használt kalendáriumképekre (RMK. I. 159), vagy a kolozsvári HELTAL-nyomda 1592-ben kiadott *Cisioj*ának lényegesen nagyobb méretű, életteljes hónapábrázolásaira (RMK. I. 256) hivatkozni.

A TOŃSKI-féle kalendárium 1638. és 1639. évi kiadásaiban azonban nemcsak a metszetek, hanem a hónapok végén kinyomtatott ún. hónapversek is eltérnek egymástól. Mondanivalójuk azonos, a későbbi kiadásban azonban gördülékenyebbek, tetszetősebbek a rigmusok, amint azt a két kalendárium januári hónapverse is szemlélteti.

Az 1638. évi kalendárium
(RMK. I. 666a)

Ez hónapba eret ne vágas
De ha szükség használ a vágás
Ély fü szerszámmal s' jó itallal
Fejedet mellyed tarcz melegséggel.

Az 1639. évi kalendárium
(RMK. I. 688)

Ez első hónapba eret ne vágas,
De ha szükséges, vágni nem ártalmas:
Élly jó borral, és borsos eleséggel,
Fejedet, mellyedet tartsd melegséggel.

A két kalendárium *Prognosztikon* része viszont már tartalmi szempontból sem azonos.

Az 1638. évi kalendárium
(RMK. I. 666a)

Prognosticum astrologicum.

Az az, az csillagok járásából való ítélet.

Ez esztendőnek kezdeti.

Ez esztendőnek ura.

Ez esztendő folyásának ereje s' czelekedeti.

Az eclipsisről.

Döghalálról s' betegségekről.

Az hadakozásról.

Gyuladásokról.

Az mezők terméséről.

Az banyaszokról.

Sokadalmok.

Appendix.

Rövid meghirása az egek kerekiségének, s' a raytok lévő plánétáknak, avagy buydosó csillagoknak.

Az 1639. évi kalendárium
(RMK. I. 688)

Prognosticum astrologicum.

A' chillagok járásából jövendölés.

Az esztendőnek kezdetiről.

Az esztendőnek uráról.

Az esztendőnek minémüségéről.

A' földnek gyümölelhös vóltáról.

Az elmúlt esztendőbéli hóldban való fogyatkozásról.

Ez esztendőbéli napban való fogyatkozásról.

A betegségekről.

A' hadról.

Magyarországról.

Lengyelországról.

Ausziáról.

Magyarországi és erdélyi sokadalmok.

A kalendáriumok ismeretterjesztő célkitűzéseit vizsgálva a két kiadás prognosztikonja között a leglényegesebb eltérés abban jelentkezik, hogy az 1639. évi kalendárium a korábbi kiadással szemben a *Magyarországról, Lengyelországról, Ausziáról* című fejezeteiben már aktuális híryanagot, jövendölést is tartalmaz. A Magyarországról szóló fejezet például így kezdődik: „A magyarok jó vigyázásban legyenek a' végházakban, hogy a' török reajok ne üssön, es véletlen s-készületlen, házokra, feleségökre, gyermekökre veszedelmet ne hozzon.” A hadi felkészülésre való hasonló buzdítás olvasható Lengyelországra vonatkozóan is, míg Ausziának a kalendárium nagy győzelmet jósol. Az 1645. évi, GELBHAAR-nál megjelent *Krakai Kalendárium* (RMK. I. 770) hasonló fejezeteket tartalmaz, míg a kalendáriumtípus két következő évi kiadásából (RMK. I. 784, I. 788) már ismét hiányzik ez a Magyarországot és szomszédait érintő aktuális szövegrész.

A Széchényi Könyvtárban meglevő GELBHAAR-féle kalendáriumok közül csupán kettő maradt fenn eredeti, aranyozott barna bőrkötésben. Az 1645. évi *Krakai Kalendárium* (RMK. I. 770) a címlap előtti üres levélen olvasható „Comes Ladislaus Esterhazy Anno eodem, qui sequitur” possessor-bejegyzés szerint annak az ESTERHÁZY László Sopron vármegyei főispánnak volt a tulajdona, aki 1652. augusztus 26-án a török elleni vezekényi ütközetnél életét vesztette.¹⁰ Az új szerzeményű 1638. évi kalendárium szép kötése — mint említettük — BATHYÁNY Ádám királyi kamarás és főasztalnok számára készült. A barna bőrkötés gerince restaurált, két tábláján azonban ma is sértetlen az egykor aranyozott díszítés. A középső mezőt mindkét táblán Magyarország babérkoszorúban ábrázolt közép-

10. NAGY Iván: *Magyarország családai*. IV. Pest, 1858. 84. l.

kori címere foglalja el. A hátsó táblán inda- és virágdíszes keret veszi körül a címet, míg az első táblán — azonos keretdísz mellett — a tükör felett négyzögű mezőben az alábbi szövegű ajánlás olvasható:

„Illuftrissimo Dño. Dño. Comiti Adamo// de Batthián, perpetuo de Német-uivár, // Sacrae Caesar. Regiaeq: Majest: Confiliar.// Camer: ac partium Regni Hungariae cis // Danubianarum, Confiniurumq; Canifae // oppofitorum Generali Capitaneo. &c.// M.DC.XXXVIII.”

A bibliofil hajlamáról ismert BATHYÁNY Ádám fontos mecénási tevékenységét fejtett ki a Dunántúlon. Értékes adományokkal gazdagította a felsőörsi prépostságot, valamint az általa építtetett németújvári ferences rendházat, amelyre kéziratait és régi könyveit is hagyta.¹¹ Udvari káplánja, KÉRI Sámuel irodalmi munkásságát azzal támogatta, hogy az 1651-ben Németújvárra kerülő KÉRI első munkáját, a *Keresztyeni Seneca* címen közreadott fordítását saját költségén jelentette meg 1654-ben a bécsi COSMEROVIUS-nyomdában (RMK. I. 882).¹²

A BATHYÁNY Ádám könyvtárából származó, 1638. évi GELBHAAR-kalendáriummal egy kivételesen jó állapotban és művészi kötésben fennmaradt, igen ritka kötetrel gyarapodott az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött régi magyar kalendáriumok eddig is eléggé gazdag együttese. Sem összeállítója, sem nyomdása nem volt magyar, ezért szövege meglehetősen kevés magyar vonatkozást tartalmaz. Külföldi kiadású műnél azonban érthető, hogy nem olyan mértékben segítette elő a magyar történeti ismeretek és tudat terjedését, mint legjobb hazai könyvnyomtatóink tudatosan népszerű ismeretterjesztő műnek szánt régi magyar kalendáriumai.

Der ungarische Kalender für das Jahr 1638. des Wiener Buchdruckers, Gregor Gelbhaar

E. SOLTÉSZ

Der im Jahre 1973 erworbene Kalender gehört zu den wertvolleren Neuerwerbungen der Abteilung der Alten Drucke. Dieser Kalender wurde nämlich bisher weder in dem Werk *Wiens Buchdrucker-Geschichte* von Anton MAYER, noch in den Bibliographien über die alten ungarischen Drucke erwähnt. Gregor GELBHAAR war einer der namhaftesten Wiener Drucker in der ersten Hälfte des XVII. Jahrhunderts. In seiner reich ausgerüsteten Druckerei waren nicht nur deutsche, lateinische und italienische Bücher, sondern auch mehrere Werke in kroatischer bzw. in ungarischer Sprache gedruckt. Unter diesen letzteren Drucken befinden sich auch verschiedene ungarische Kalender, deren Texte, für die früheren Ausgaben, vom Krakauer Professor Jan TOŃSKI, für die späteren *Krakkauer Kalender* vom Krakauer Mathematiker, Mikołaj JABŁOŃSKI zusammengestellt wurden.

Das von Jan TOŃSKI für das Jahr 1638 geschriebene *Neues Kalendarium* besteht aus zwei Hauptteilen: dem Kalender und dem Prognosticon. Zwischen diesen beiden Teilen ist die Widmung des Wiener Buchdruckers an den ungarischen Palatin, Miklós ESTERHÁZY zu lesen. Dem Prognosticon folgt die in alten Kalendern übliche Liste der Jahrmärkte. Auch in diesem Kalender von Gregor GELBHAAR sucht man vergebens die viel gelesene *Chronica* über die wichtigeren Ereignisse der ungarischen Geschichte.

11. KARÁCSONYI János: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig.* I—II. Budapest, 1922—1924. II. 590. l.

12. Uo. 615—616. l.

Anstatt des traditionellen historischen Überblickes der ungarischen Kalender sind in diesem kleinen Band bloss einige Data über ungarische Könige erwähnt.

Der Kalender wurde in gutem Zustand und in einem schön gezierten, vergoldeten, braunen Ledereinband aufbewahrt. Laut der lateinischen Widmung auf dem Vorderdeckel wurde der mit dem ungarischen Wappen geschmückte Einband für den namhaften Mäzen der Kunst und Kultur, *Ádám ΒΑΤΤΗΥΆΝΥ* hergestellt. Das Unikum-Kalendarium repräsentiert also ein neueres Dokument sowohl über die Wiener Buchdruckerkunst, als auch die Bibliophilie in Ungarn.